

KANATA

Pred petnaest godina talijanski slavist Giovanni Maver svestrano je proučio hrvatskosrpski termin *kanata* i ustanovio da je ta riječ, dotada »nepoznata postanja«, posuđenica iz predmletačkog romanskog sloja koji, kratkoče radi, zovemo dalmatskim. Različite nijanse njena značenja, npr. »završetak berbe grožđa« (Rab, Beli na Cresu), »završetak berbe«, »zadnji dan« (Jelsa), »završna svečanost nakon nekog većeg posla« (o. Susak), »gozba nakon berbe«, »dovršenje kuće« (o. Kaprije), »dovršenje kuće (Boj), »berba maslina«, »berba grožđa« (Hvar) i sitne akcenatske razlike ukazuju da se radi uvijek o istom leksemu, a geografska rasprostranjenost siguran je indicij, uz ostale momente, da se radi o posuđenici iz dalmatskog jezika, i to iz jednog ili više njegovih govora što su se u ranom srednjem vijeku (a u Krku i mnogo kasnije) govorili u poznatim romanskim oazama od Krka do Splita. Južnije, kada ta riječ nije bila u upotrebi jer nisu poznati njeni hrvatskosrpski refleksi (Maver je za Vis, Korčulu i Šipan siguran da tamo refleksa te riječi danas nema).¹

U određivanju njena porijekla, uz morfem *-ata* koji je siguran indikator da nije mletačkog porijekla (jer bi tada imali *-ada*), Maver je posebnu pažnju posvetio leksemu *kan-* u kome je vidio očuvani (k) ispred latinskog dugog, odnosno pučkolatinskog zatvorenog *e*. Etimon bi po njegovu mišljenju bio CENATA, tj. Cena + sufiks — ATA, za što je nalazio paralele (ali s nešto drugačijim značenjem) u talijanskome (*cenata* »mangiata copiosa fatta di sera«) i sardskome (*chenada* »tempo della cena«). Što se vokala *a* tiče, Maver je u njemu vidio slavensku asimilaciju: *e — a > a — a* a ne romansku jer bi, kako je držao, romanskoj jezičnoj svijesti smetala asimilacija *e — a > a — a* u riječima koje su nastale od CENA, CENARE itd., sve dokle god je većina riječi iz te obitelji riječi imala sačuvano *e* (veljotski *kaina* je kasnijeg postanja; Maver za srednju Dalmaciju pretpostavlja oblike: **keña*, **kenare*). U hrvatskosrpskim dijalektima riječ *kanata* bila je jedina iz te obitelji riječi te je mogla lako podnijeti asimilaciju pošto je bila potpuno nemotivirana.² Što se sama običaja da se slavi završetak radova tiče, Maver ga nije nalazio

¹ G. Maver, »Kanata«, *Slavistična revija* III, 1950, str. 308—312.

² Usp. i brojne potvrde riječi *canata*: »maccheronata«, »festa di copertura«, »capponata« (»festa fra i contadini per nascite, nozze e raccolta«) (govori talijanske manjine u Piranu, V. i M. Lošinju), »ultimo rito annuale della raccolta« (govor talijanske manjine u Poreču) i značenje poznato u oba Lošinja (»Se fa la canata quando se ga finì un vapor, se covre una casa, se ga finì de ingrumar le olive), koje donosi E. Rosamani, *Vocabolario giuliano*, Bologna 1958, str. 157. Na Cresu kod talijanske manjine *canata* znači »gazzarra«, »baldoria«.

ni u rimskom ni u talijanskom folkloru te je u njemu vidio slavenski običaj, možda ukršten sa njemačkim (Leitkauf > likof).³

Po našem mišljenju *kanata* je zaista dalmatska posuđenica u našim primorskim govorima, ali ne potječe od CENATA. A evo zašto:

U portugalskoj pokrajini Alto Douro postoji plurale tantum *canadas* sa značenjem »plaća u naturi, tj. vino koje se daje sezonskim radnicima u vinogradarstvu«, dok je singular *canada* stara mjera za tekućine.⁴ Kako se u portugalskom nije sačuvalo *k* ispred *e*, a s obzirom da je suvremeno intervokalsko *-n-* refleks nekadašnje geminate *-nn-* (dok se latinsko *-n-* nije očuvalo: LUNA > *lua*, ali ANNU > *anio*),⁵ moramo pomišljati na isti etimon *CANNATA u oba jezika.

2. Za etimon koji predlažemo usp. REW 1602 a, FEW II, str. 208 i C. Battisti- G. Alessio, DEI I, str. 722. Značenje doduše nigdje nije ono koje imamo u Dalmaciji, ali se lako može izvesti: od »(posuda) snabdjevena cjevčicom« nije dalek put do »sadržaja čime je posuda ispunjena« (tj. vino) i, konačno, do »svečanost na kojoj se pije vino i sl.« Malu nepriliku predstavlja postojanje riječi *kònata* i *kònatica* (deminutiv dolazi u raznim hrvatskosrpskim tekstovima od 1433. god. dalje, a *kònata* u dvama zadarskim časopisima iz 19. st. i u narodnoj pjesmi). Znači: »nekakav sud ili mjera za vino« i sl.⁶

Mišljenja smó da se kod tih refleksa radi o posuđenicama koje su u naš jezik došle preko grčkog (CANNATA, je u grčkom dala oblik bez geminate, tj.: *κανάτα*). One nigdje nisu dobile značenja koja ima samo *kanata*, tj. svuda znače samo predmete (»sud«, »mjeru«).

3. Iz studija dalmatskog jezika znamo da je najveći dio naših posuđenica iz tog jezika ulazio u naš dok u dalmatskome još nije bila sprovedena degeminacija. Da je u pitanju CENATA, dalmatski rezultat bi bio **knata* ili **konata* (što se moglo, zatvaranjem protoničkog *o* u *u* razviti dalje u **kunata*); usp. razne reflekske od FENESTRA. Ne stoji da je predložena etimologija ritmički istovjetna s GELATINA > *galatina*, jer u toj posuđenici imamo dva protonička sloga od kojih prvi ima sekundarni akcenat, a takve se riječi najčešće ponajaju u dalmatskome drugačije.⁷

³ Usp. E. Rosamani, o. c., str. 540—541, gdje se navode brojne potvrde postojanja refleksa ove njemačke riječi u raznim talijanskim i furlanskim govorima.

⁴ Maria de Lourdes Ventura Morujão, »Designações para «remuneração do trabalho em português«, *Revista portuguesa de filologia*, XI, 1, Coimbra 1961, str. 165—166.

⁵ Istarski primjeri u kojima je očit dalmatski elemenat (nesonorizirani sufixi *-ata*) nisu bili odlučujući jer je i tu najstariji sloj bio konservativan što se tiče tretmana fonema *k* ispred *e*. Za portugijske konsonantske promjene usp. H. Lausberg, *Romanische Sprachwissenschaft II*, Berlin 1956, str. 10, 43—44, 70. Za fonološko tumačenje razvoja geminiranih nazala i likvida usp. M. Sala, »La Romania occidentale et la Romania orientale. Sur le traitement des sonantes«, *Studia linguistica* 17, 1, Lund 1963, str. 26—39 (tu su dalje razvijene neke misli H. Weinricha i A. Martineta).

⁶ Usp. ARJ. 5, Zagreb 1898—1903, str. 261, s. v. I. Popović, »Prilozi ispitivanju balkanske leksike u srpskohrvatskom. O nekim našim nazivima posuda«, *Godišnjak I Balkanološkog instituta*, Sarajevo 1956, str. 55—104, osvrće se samo na nazive za posude koji počinju s labijalnim i labiodentalnim konsonantima.

Sve izneseno ukazuje na to da *kanata* dolazi od *CANNATA, možda preko južnotalijanskog *cannata* »boccale«, »brocca«, »orciolo«. ⁸ Tretman naglašenog *a* koje takvo i ostaje u našem jeziku ukazuje ili na veliku starinu ili na razvoj koji nije moguć u krčkoromanskome. Držimo da je prva pretpostavka točna, pa nije potreba dovoditi susački refleks u vezu s govovima južno od Krka.⁹

Neka nam bude dopušteno da na kraju citiramo kraće kontekste u kojima smo našli riječ *kanata* u suvremenim govovima Zadra, Trogira i Splita.

1. Zadar: »Zasluzena »*kanata*«. Ovog tjedna građevinski radnici poduzeća »Jadran« koji rade na najvećem poslijeratnom gradilištu na Poluotoku Zadra, bloku zgrada... proslavili su po starodrevnom građevinskom običaju gozbu koja se slavi u čast završetka pokrivanja nove zgrade, zvanu tko zna od kada u našim krajevima »*kanata*«. Od skromnog komada pečene janjetine i čaše crnog vina pripremljenih za marendu, za koje se baš ne bi moglo reći da su upravu poduzeća »Jadran« natjerali u velike troškove, nikome se zaista ništa nije desilo.«¹⁰

2. Trogir: »U Trogiru sve ka po loju. Sve je u redu i gotovo... i jematva je na kanatu. Vino je metnuto u konobe už veliku buku i graju dice, ali kako je uliza cukar to niko nije vidija.«¹¹

3. Split: (N. B. govori se o scenografkinji koja je nagrađena na prigodnoj svečanosti poslije premijere neke drame) »Na kanati je dobila pusto cviče, puno čestitak i laskavi priznanji i donapokon veliku čokolatu.«¹²

Kao što se iz dva posljednja primjera vidi, semantički razvoj te stare posuđenice nije završen: ona gubi pomalo vezu s starijim značenjima i, budući da je semantički izolirana, ili se sve više specijalizira (čak dolazi i u takvim kontekstima gdje je riječ o kazališnom životu) ili se, čini nam se, približava po značenju, formalno sličnoj našoj riječi konac »*krāja*«. Dok je splitski slučaj primjer dalje specijalizacije značenja, ovaj put u urbanom smjeru, trogirski

⁷ Usp. Ž. Muljačić, »Dalmatski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. st. Prilog raguzejskoj dijakronoj fonologiji i dalmatsko-mletačkoj konvergenciji«, *Rad JAZU* 327, Zagreb 1962, str. 313—315.

⁸ U tom značenju poznaju je autori DEI-a, I, str. 722. O starim jezičnim dodirima Južne Italije i naše obale usp. V. Vinja, »L'Italia meridionale come centro d'irradiazione degli elementi greci nei dialetti serbo-croati della Dalmazia«, *Studi in onore di E. Lo Gatto e G. Maver*, Roma-Firenze 1962, str. 686—692). Prije će biti da je grčki oblik direktno preko dalmatskoga prodro u Dubrovnik gdje je danas, čini se, nepoznat. Od *cannata* (s geminatom!) bismo u Dubrovniku bili dobili, u starije doba, također *kanata*.

⁹ O komparativnoj relativnoj kronologiji na osnovu uporednog proučavanja razvoja hrvatskosrpskog i dalmatskog vokalizma potanji podaci se mogu naći u Ž. Muljačić, »Uloga fonologije u datiranju starijih romanizama u srpskohrvatskim govovima u Dalmaciji«, *Albanološka istraživanja II*, Priština 1965, i Ž. Muljačić, »Conflitti linguistici a Dubrovnik nel Medio Evo«, *Zeitschrift für Balkanologie II*, Berlin 1965 (oba članka pred izlaskom iz štampe).

¹⁰ Usp. *Narodni list*, Zadar, 3. travnja 1965.

¹¹ Usp. *Slobodna Dalmacija* (humoristički prilog »Pomet«), Split, 19. listopada 1963.

¹² *Ib.*, Split 31. ožujka 1962.

primjer (N. B. akuzativ mjesto književnog lokativa) možda ukazuje na atraktivno djelovanje morfosemantičkog polja naše riječi *konac*. A u tome nema ništa neobično.¹³

RIASSUNTO

L'autore respinge l'etimo dell'imprestito serbo-croato *kanata*, proposto da G. Maver nell'articolo omonimo (sta in *Slavistična revija* III, 1950, pp. 308—312). Mentre il Maver vi vedeva la continuazione di CENATA, penetrata nel serbo-croato tramite il dalmatico, l'autore è dell'opinione che *kanata* riflette il tardo latino *CANNATA, pervenutoci secondo ogni probabilità dal dalmatico e esistente tuttora in alcune zone conservatrici della Romania (p. es. nel dialetto portoghese nella provincia di Alto Douro). Il significato del plurale tantum portoghese *canadas* »paga feita em vinho aos trabalhadores rurais« è nel contempo quello che il più si avvicina ai vari significati dell'imprestito serbo-croato il quale significa »fine del raccolto«, »festa che si fa alla fine di un lavoro« e sim. In varie parlate štokave (di cui alcune negli ultimi sei secoli si sono spostate profondamente verso l'occidente) esiste anche l'allotropo *kōnata* (e il diminutivo *kōnatica*) col significato »recipiente«, »misura di capacità«. Esso proviene dal greco bizantino *κανατα* il quale a sua volta proviene dal latino medievale *cannata*.

L'autore riporta infine varie nuove conferme della voce studiata riscontrate nelle parlate presenti di Zadar, Split e Trogir e si sofferma sui cambiamenti di significato che vi si osservano e che si spiegano, come pure i cambiamenti nei vari riflessi della voce nelle parlate della minoranza italiana dell'Istria, come risultato logico di un sempre più forte isolamento della voce che, immotivata com'è, talvolta e in alcuni luoghi pare che stia subendo l'attrazione di altri campi morfosemantici (di *canata* »azione di cana«, »sgridata villana« nei dialetti italiani, di *konac* »fine« in alcuni dialetti serbo-croati).

Dr Žarko Muljačić

¹³ Usp. Ž. Muljačić, »Suvremena dijalektologija i etimologija«, *Zbornik za filologiju i lingvistiku Matice srpske* VI, Novi Sad 1963, str. 125—128, i tamo navedenu stranu teoretsku literaturu.

U posljednji čas saznajemo da u Savru (Dugi Otok) i Zdrilcu (Pašman) postoji izraz *biti na kanati*, npr.: *vino (ulje, krumpir) je na kanati* tj. »zalihe... su pri kraju«.